

ИЗЛАЗИ

четвртком и недељом

ЦЕНА:

ЗА 1 МЕСЕЦ 1 ДИНАР
ИЛИ 1 КРУНАПрегледати примају све
поште у Србији и
иностраниству

ЗВЕЗДА

ПОРОДИЧНИ ЛИСТ

ПРЕТПЛАТУ ТРЕБА СЛАТИ:
Стеви М. Веселиновићу
проф. БогословијеНЕПЛАЋЕНА ПИСМА
НЕ ПРИМАЈУ СЕ

Рукописи не враћају се.

УРЕДНИШТВО СЕ НАЛАЗИ:
Кнежев Споменик бр. 9.

БРОЈ 15 ПР. ДИН.

БРОЈ 15 ПР. ДИН.

ЉУБАВ

Чиста љубав блиста се и нија,
Као вали умирене реке,
Доле на дну светли зрачак сија
Без вихора, без и једне сенке.

Огањ сјаји; а кад суза кане —
Тад узавру лагани таласи,
Тиха мира и санка нестане —
И светлост се божанска угаси!

1898 г.

Сокољанин.

СВЕКРВА

— СЛИКА ИЗ СЕОСКОГ ЖИВОТА —

— Јанко М. Веселиновић —

(НАСТАВАК)

VI

И ту јој опет мрче свест..

Дуго је тако лежала. Али најзад поче долазити себи, и прво што јој дође у главу беху речи Перине. Она их опет понови. И осети опет сву горчину њихову.

„Па добро“ — мислила је — „ама због чега све то? Због кога да он занемари мајку, која му је робовала... робовала!... Јесте, робовала! Ни се намладовала, ни проживела, ни изишла међу људе и међу свет, само се то пињило у њега као у зеницу! И сад све то баца се под ноге и пљује а због кога?...“

Као да је хиљада игала поче бости тако се трже, скочи, па се онда окрете на другу страну и скоро тресну собом у постељу.

„Због не!... Бедићеве кћери!... И да је бар каква лепота, него стоји као бела цигерица! Ни-

шта нема: ни стаса, ни раста; оне очи као у гуске, а он тако једно око не да ни за које паре; воли га него сву нану из темеља!...“

И опет јој зазвонише његове речи у ушима. Диже се и седе.

„Ту нису чиста посла!“ — мислила је даље. — „Он је оманђијан! Морао је он нешто ја појести, ја попити!... Не може бити друкчије! Не вије се она даба онако око њега!... „Милостива!“ Хм, милостива!... И ја сам милостива срца! И ја сам његовог оца волила, али се нисам онако превијала и увијала око њега!.. Чини, чини су то! То је њу изучила она Крунија, стрина њезина, што зна и шта ђаво вечера!... И сад, ето, дошла у моју кућу, у моју замуку, да угаси моје огњиште! Ох, та нећеш то учинити, па да би се ја никад не причестила!..“

На кући клепнуше врата. Она се брзо спусти у постељу и баци губер на главу.

Чула је ход у кући и познала га је:

— Милица! — рече полугласно — Милили црви по њој!.. Ето што ти је безочно! Још сме да уђе у кућу! Још мало па ете је и мени да ме пита шта ми је!..

И поче дрхтати. Осећала је како јој се крв леди. Мислила је да ће је душа оставити у оном тренутку кад јој снаха у собу уђе.

Али Милица не уђе. Она је тумарала по кући и нешто радила. Нера је по ходу њеном знала шта ради, па јој је сваки покрет проклињала. Мржња, ужасна мржња зинула из ње као ала. Она већ не беше кадра ни мука Милице измислити.

Опет се врата чуше.

— Он је! — рече тихо Нера.

И занета Нера уђе у кућу. Чула је тих шапат њихов, али речи није разабирала. Тек на дуни јој је било као да јој је неко степену навалио. Осећала је како је нешто гуши, као да је нека огромна рука спопала за гуњу и стеже... И нехотице јекну...

Врата се отворише. У собу уђе најпре Нера па Милица за њим. Кад је видеше да лежи притрчаше обоје њеној постељи.

— Нано! — викну он.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

— Мајка! — викну она.

А њу ухвати несвестица...

Кад је себи дошла виде их око своје постеље брижне и невеселе Милица је плакала. Чим она отвори очи, Пера је упита:

— Нано, шта је теби?

Али кад Пера опази сузе Миличине, она се сва стресе и поче дрхтати.

— Је л ти зима, мајко? — упита Милица.

— Идем да метнем које дрво у вуруну.

И истрча из собе.

А Пера ухватио мајку за руку, па само што не плаче.

— Нано, шта ти је?

— Болесна сам — прошапута Пера и сузе је облише.

— Грозница?

Она климну главом, и загледа му се дубоко у очи, као да би хтела видети, да ли је та жалост и туга од срца.

— Да зовнем стрина-Марију?

— Не, не! Не треба! Немој ти ни!

— Па да пошљем...

— Немој слати! — прекиде га она... Није ништа, проћи ће!

А ватра јој сева из очију.

— Нано, што ме гледаш тако?!

Она га привуче себи, наслони главу на његово раме и бризну у плач. Он је осећао топлину њених суза и врелину њених образа.

— Теби је врло зло! Ја морам дозвати стрина-Марију! — рече и хтеде отклонити њене руке.

— Али га она притеже још боље уза се и зајеца:

— Зар би теби било жао?

— Бог с тобом, нано! Шта говориш ти?!... Немој ми више никад тако рећи, ако знаш шта је Бог!... Ја не знам шта би од мене било, кад би ти се — не дај Боже — што десило!... Куд би ја онда?..

— Па ти си већ зрео човек — упаде му она опет у реч.

— Зрео човек, зрео човек! Ама није реч о томе! Остане дете, па живи! Није реч о кући него о мени! Ја не знам куд би без тебе!... Ја..

— Па ожењен си! — рече она, а осећа како је њене рођене речи гуше.

— Ожењен јесам, али шта је то! Жена је жена, али је мајка — мајка! Жени се човек и два и три пута и свакад има жену; али се рађа само једанпут, и има само једну мајку!...

Док је он то говорио, Милица уђе у собу. Она је чула све што је рекао. А Перин поглед прелеташе с њега на Милицу да види како ће јој пасти те његове речи.

Милица умиљата као јагње, притрча јој, загрли је и потврди речи Перине:

— И јесте тако! Мајка је само једна! Нико не може тако волити као мајка!..

Пера је осећала како је леди Миличина рука, али је њено срце криво онај поштени поглед Перин и оне његове истинске речи. Она је осећала да има још љубави Перине према њој, али је, у исти мах, осећала да се угасила њена љубав према Милици. Дође јој некако као туђа, као да се силом натурала у њезин дом као оно змија што се увуче у рупу мишију. Осећала се некако негодно као да јој за вратом седи.

„Он говори истину“ — мислила је — „а она лаже! Хоће да слаже и мене као што је и њега слагала па да ме замами да је заволим! Али ти то не помаже! Право он каже: једна је мајка! Мајку ти не можеш преварити!..“

— Да зовнемо стрина Марију — рече он опет.

— Не треба! Да се само мало згрејем па ће ми бити лакше. Ето чујем како ватра пуцкара. Оставите ме сад!

— Баш кад би ти хтела ја бих...

— Не треба, не треба! Ја ћу ево овако лећи и покрити се добро, па ће ми одмах бити лакше. А ви хајде, гледајте посла!

— Иди ти, гледај ручак, а ја ћу овде седети рече Пера Милици

Милица се диже.

— Стан'де! Је ли нано! Хоћеш да ти што год уготови?

— Нећу!

— Или нека закоље једно јесенче па мало чорбице?..

— Нећу; јешћу ја с вама.

А осећала је неку топлину са те бриге његове о њој.

„Још ми није залутао!“ — мислила је — „Још ми соко није одлетио! Она га је повукла за собом, али ја ћу га од сад добро чувати да ми испод крила не одлети! Пазићу ја, добро ћу пазити! Не може се ништа сакрити од ока материна!... А ако само поума ако само покуша да ми га отме — тешко њој! Једна се, од нас двеју, неће наносити главе!..“

Милица оде да послуже, а Пера оста седећи крај матере. Њему ни у крај памети да је он узрок њеној болести, него је мислио да је назебла и једнако мишљаше како би крадом дозвоао стрина-Марију да је истрља.

Међутим Милица се већ досетила. Она је слутила све то.

Кад их је у вече Пера отерала да легну, приђе вајатићу да чује шта разговарају.

— Кажем ти да је чула! — вели Милица.

— Није!

— Ама, чула је!

— Није, кад ти кажем! Казала би она мени!

— Само више оно не чини!

— Ех, не чини! А што? Ја не чиним никакву срамоту! Ако љубим — своју жену љубим! Ја

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

велим своју матер, али, брате, волим и жену! То је и Бог рекао!

Нера чисто одскочи од вајата кад чу пољупце. Сав мир душевни, све спокојство које беше овладало њом после Периног уверавања оде.. Уђе у своју собицу као у гробницу и паде ничице на постељу...

(Поставиће се)

У А П Р И Л У

— Е. ГАЛЪЛ —

Ти пролетње влажно вече,
Ах, како те волим ја.
Сиње небо намрачено,
Тек по где — где звезда сја.

Као лаки дах љубави
Свуд одише ваздух млак;
Из доља се свију диже
Љубичица мирије јак.

Рад би песму да испевам
К'о вечери трепет драг,
Ал' не могу звук да нађем
Тако таман, мек и благ.

Милош П. Ђирковић.

ПОСЛЕДЊИ ЧАСОВИ ПУШКИНОВИ

(ПИСМО ЖУКОВСКОГА ОЦУ ПУШКИНОВУ)

Нисам могао да ти пишем, мој јадни Сергије Лавовићу. Шта сам ти могао рећи овако сатрвеном општом несрећом, која је пала на нас као гром из ведра неба и све нас поразила? Нема више нашега Пушкина! Несрећом то је истина, али све изгледа невероватно. Помисао да њега нема још не може да уђе у ред обичних, јасних, свакидашњих мисли; још га по навици непрестано тражим; још је тако природно надати се састанку с њим у какво договорено време; још при нашим разговорима као одјече његов глас, као разлеже се његов живи, детињи, весели смех, и тамо где је бивао свакога дана ништа се није променило, нигде нема ни трага несрећнога губитка, све је на свом месту, а њега је нестало, нестало за навек. За један тренут погибе снажни, крепки живот, пун генија, пун сјајних нада. Не говорим о теби, јадни и клонули оче; не говорим о нама његовим ватреним пријатељима. Русија је изгубила свога

омиљенога, народнога песника. Њега је нестало онога тренутка када је већ био сазрео; нестало га је на оној раскрсници на којој се душа наша, опраштајући се с бујном, каткад разузданом снагом младићском коју геније узнемирује, предаје спокојнијој снази зрелога мужанства која је исто толико свежа као и прва, мање плаха више твојачка.

Који Рус његовом смрћу није изгубио нешто рођено са свога срца?.. Први тренуци страшине жалости већ су те прошли, сад ме можеш слушати и плакати. Описаћу ти све како је било последњих тренутака твога сина, све што сам сам видео и што су ми други очевици испричали. У среду, 27. јануара, у 10 час. у вече дошао сам кнезу Вјаземском. Рекоше ми да су и он и кнегиња код Пушкина; а Валујев, коме одох пресрете ме речима: „Јесте ли примили писамце од кнегиње? Одавно вас траже; похитајте Пушкину, он умире.“ Упронашћен тим гласом, појурим Пушкину. У предсобљу, пред вратима његова кабинета, затечем докторе Арента и Спаског, кнеза Вјаземскога и кнеза Мештерскога. На питање како му је, Арент ми одговори: „Врло рђаво, сигурно ће умрети.“ Ево шта ми је испричао о том шта је било.

У шест часова после подне Пушкина доведе кући у том очајном стању потпуковник Данзас, његов лицејски друг. Камердиер га понесе с кола уз степенице. „Је ли тешко носити ме“, зашита га Пушкин. Унесе га у кабинет. Сам затражи чисто рубље, обуче се и седе на диван. Тада жена, која о том ништа није знала, хтеде ући, али он снажно викну: *n'entrez pas, il y a du monde chez moi* (не улазите, нисам сам). Бојаше се да је не уплаши. Жена му је тек тада ушла кад је био већ са свим свучен. Послаше за докторе Арента не нађоше, дођоше Шолц и Задлер. Пушкин замоли да сви изиђу (код њега су тада били Данзас и Плетњев). „Рђаво ми је“, рече пружајући руку Шолцу. Прегледаше га, и Задлер отиде за потребне инструменте. Оставши са Шолцем, Пушкин га упита: — Право ми реците, шта мислите? — Не могу да вам кријем, ви сте у опасности. — Боље реците, умирем. — Сматрам за дужност да вам и то кажем, но чујмо мишљење Арента и Соломона. — *Je vous remercie, vous avez agi en honnête homme envers moi* (хвала вам ви сте се понашали као честит човек). Отрвни зној са чела, додаде: *il faut que j'arrange ma maison* (треба да уредим своје домаће ствари). — Хоћете ли да видите кога од родбине. — С Богом, пријатељи! рече Пушкин, погледавши на своју библиотеку. С ким се опраштао тог тренутка, са живим или мртвим пријатељима, не знам. Мало после запитаће: „Зар ви мислите да нећу живети још ни сат?“ — „Не. Само сам мислио да ће вам бити пријатно видети кога од својих. Овде је г. Плетњев.“ — „Добро. Но желео бих Жуковскога. Дајте ми воде, мука ми је.“ — Шолц опипавши било нађе да му је рука хладна, било слабо и споро. Он изиђе за воду и пошљу за мене. Ја тада нисам био код куће.

Међутим дођоше Задлер и Соломон. Шолц остави болесника који му добродушно стигне руку, али не рече ни речи. Скоро по том дође и Арент. Он на први поглед увери се да нема никакве наде. Стадоше му мегати ледене облоге на трбух и давати свеже пиће. То је произвело оно што се хтело: болесник се умири. Кад је Арент пошао, Пушкин ће му рећи: „Замолите господара да ми опрости“. Арент отиде препоручивши га Спаском, домаћем лекару, који се целе ноћи није одмицао од његове постеље. „Рђаво ми је“, рече Пушкин када му приђе Спаски. Спаски се старао да га умири, али Пушкин махну руком. Од тога тренутка као престао је бринути се о себи и само је мислио о жени. „Немојте јој давати излишне наде“, говорио је Спаском, ништа од ње не кријте. Она није претварало. Ви је добро знате. Уосталом чините са мном што хоћете, на све сам готов.“ За то време скупиле се кнез Вјаземски, кнегиња, Тургењев, граф Вијелгорски и ја. Кнегиња је била са женом, која је била у страшном стању. Као привиђење улазила је у ту собу где је лежао њен умирући муж; он је није могао видети (лежао је на дивану леђима окренут прозорима и вратима), али свагда кад год је ушла, или само стала на врата, он би осетио њено присуство. „Је ли ту жена, одведите је.“ Није хтео да је пусти к себи, јер није желео да она опази његова страдања која је с чудноватим јунаштвом сносио. „Шта ради жена“, упита једном Спаскога. Она јадна невина трпи. Изепће је свет.“ Уопште за све време свога мучења (осим два три часа прве ноћи када су болови превазишли сваку меру људског трпљења), он је био чудновато стрпљив. „Био сам у тридесет битака, говораше Арент, видео сам много самртника, али овакога ретко видех.“ Особито је пало у очи што је тих последњих часова постао други човек: бура што је за неколико часова колебала његову душу неодољивом страшћу, испчезе, не оставивши на њој ни трага. Ово је особито дирљиво.

Јуче је добио позив на погреб Гречева сина. Тога се сети усред својих болова. „Ако видите Греча, рече он Спаском, поздравите га и реците му да узимам учешћа у његовој жалости.“ Запитасмо га хоће ли да се исповеди и причести. Он радо пристаде и би одлучено да се ујутро позове свештеник. У поноћ врати се доктор Арент. Оставивши Пушкина, упути се у двор, али не затече цара јер је био у позоришту. Он рече камерднеру да каже цару кад се врати шта се догодило. Око поноћи дође царев момак к Аренту и заповеди му да одмах иде Пушкину, и да му прочита својеручно царско писмо и одмах да му о свем јави. „Нећу лећи, чекаћу.“ Наредио је да се писмо врати. У њему је стојало ово: „Ако буде Божја воља да се више не видимо, шаћем ти свој опроштај и саветујем те да испуниш хришћанску дужност. О жени и деци не брине се, ја узимам на се бригу о њима...“ Самртник је одмах испунио цареву жељу. Послаше за свештеника у оближњу

цркву Пушкин се исповеди и причести с дубоким осећањем.

До пет часова изјутра никакве промене није било. Но око пет часова бол у стомаку поета толики да га није могао сносити стаде издисати те послаше опет за Арента. Кад дође нађоше да треба дати други лек. Али то ништа не поможе само увећа болове који најзад достигоше врхунац и трајаху до седам часова у јутру. Шта би било с јадном женом да је за време та два часа могла слушати његове муке. Уверен сам да њена глава не би могла издржати толико душевно мучење. Но ево шта се догодило: она је, сва исцрпена, лежала у гостинској соби крај самих врата која су је једино одвајала од мужевљеве постеље. При првом страшном његовом крику, кнегиња Вјаземска која је била у истој соби, потрча к њој бојећи се да јој што год не буде. Али она је лежала непомично; тежак летаргични сан овладао је њом и овај сан, као хотимично послан озго, био је оног истог тренутка када је одјекнуло последње стењање иза врата. Но у тим тренутцима највеће муке, по речима Спаског и Арента, у свој снази показала се чврстина самртникове душе: готов да јаукне он је само уздисао, бојећи се, како је сам говорио, да га жена не чује и да њу не уплаши. Око седам часова бол умину. Треба приметити да су му за цело време и до саме смрти мисли биле светле и памет свежа. Још пре оних грдних болова дозвола к себи Спаскога, заповеди му да му дода неку хартију коју је својом руком исписао и нареди да се спали. Потом дозвола Данзаса и издиктова му неколико речи о неким својим дуговима, и после тога није могао учинити никакве друге распореде. Када су изјутра уминили његови несношљиви болови, рече Спаском: „Жену, дозовите жену!“ Како се с њом опраштао нећу ти описивати. Потом је дозвола децу, она су спаваала; донеше их и принеше к њему полусањиве. Свако је посматрао ћутке, метао му на главу руку, прекрестио и потом руком наређивао да их носе. „Ко је овде?“ запитала Спаског и Данзаса. Именоваше Вјаземскога и мене. „Зовите их“ рече slabим гласом. Ја приђох, узех његову похладнелу пружену к мени руку, и пољубих је; нисам му ништа могао рећи, он махну руком и ја се удалих, но мало после вратих се и запитах га шта ћу казати цару ако га можда видим. — Реци му да ми је жао што умирем, био бих сав његов. Те је речи говорио слабо испрекидано, али јасно. Затим се опрости и с Вјаземским. Тада дође и гроф Вијелгорски, уђе к њему и последњи пут пружи му живоме руку. Очеvidно журио се да учини свој последњи земаљски рачун и као прислушкивао је кораке приближавајуће се смрти. Опипавши своје било, рече Спаскому: „Ево смрти.“ Кад је дошао Тургењев, погледа га два пут у очи, стиште му руку — чинило се као да је хтео нешто да каже но махну руком и само проговори: „Карамзину.“ Не није било, али одмах послаше и она брзо дође. Састанак је трајао

свега тренутак; но када је се Катарина Андрејевна одмакла од постеље, он је звону и рече:

„Прекретите ме“, по том је пољуби у руку.

У тај час дође доктор Арент. „Очекујем царску реч па да мирно умрем“, рече му Пушкин. Мени је то био знак и ја одлучим да одмах јавим цару што сам чуо. На вратима се сретнем с момком кога је по мене послао сам цар. „Извини што сам те узнемирио“ рече ми цар кад уђох у кабинет. Ја му рекох да сам и сам пошао к њему. Испричавши шта је говорио Пушкин, додадох да сам сматрао за дужност да то одмах саопштим њему.

„Каж ми да му честитам што је испунио хришћанску дужност; о жени и деци нека се не брине, они су моји. Теби поручујем, ако умре да запечатиш његове хартије. После ћеш их сам разгледати.“ Пушкина је то утешило... Међутим дани му опијум у неколико га је умирио, на трбух му место хладних облога стадоше метати топлије; то је било пријатно самртнику; и он стаде без речи испуњавати докторске налоге, које је пре упорно одбацивао будући застрашен својим боловима и жудно желећи смрт да их прекине. Али сад по

стаде послушан као дете, сам је метао облоге на трбух и помагао онима око себе Речју, по свој прилици било му је много боље. Такога је затекао доктор Даљ кад је дошао у два часа. „Рђаво ми је, брате“ рече с осмехом Даљу. Но Даљ доиста имајући више наде но остали, одговори му: „Ми се сви надамо, не очајавај ни ти.“ — „Не, мени овде нема живота; ја ћу умрети, па јамачно тако и треба.“ У то време било је ударало брже и јаче, стала се појављивати мала ватра по целом телу. Пустише цијавице, било постаде одмереније, спорије и слабије. „Ја сам се ухватио, рече Даљ, као утопљеник за сламку, бојажљивим гласом изјавио наду и обмануо и себе и друге.“ Пушкин приметивши да је Даљ био куражнији узе га за руку и запита: „Никога нема ту?“ — „Нема.“ —

„Даљу, реци ми право, хоћу ли скоро умрети?“ — „Ми се надамо, Пушкину, бога ми надамо се.“

„Е, хвала!“ Но јамачно само се једанпут он и утешио надом; ни пре ни после тога тренутка није јој више веровао. Готово целу ту ноћ (29., ову сву ноћ провео је Даљ крај његове постеље, а ја, Вјаземски и Вијелгорски били смо у оближњој соби) држао је Даља за руку, често узимао по кашичицу воде или парченце леда у уста, и непрестано све је радио сам: узимао чашу с оближње полице, трљао себи слепе очи ледом сам мењао топле облоге, итд. Мање га је мучно бол него прекомерна туга. „Ах! каква туга!“ уздахнуо би каткад метнувши руке на главу, „срце ми ми пуца!“ Тада је молио да га подигну или обрну на страну, или да му наместе подглавље, и пре но што сврше прекидао их је обично речима: „Но, тако — добро; е прекрасно, доста; сад је врло добро“ или „чекај — не треба — повуци ме само за руку — е сад је добро.“ Уопште, вели Даљ, према мени био је послушан као дете и радио је све што сам хтео. Једанпут га запита: „Ко је код моје жене?“ Даљ му одговори како је много

добрих људи који узимају учешће, и како су сала и предсобље пуни од јутра до мрака. — „Хвала, но ипак иди и реци жени да ми је хвала Богу лако, јер ће јој ти тамо можда напричати које шта.“ Даљ га није преварио.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

БОРБА

— А. В. СТЕРНА —

(НАСТАВАК)

V

— Доносим вам једну веома непријатну вест, mesdames, — рече кнез дошав на чај и обраћајући се нарочито Ирени, — наши добри Јаков Александровић путује.

— Је ли могућно? упита кнегиња Анастасија. — Кнез — објашњавање дамама — веома цени Тимотијева. C'est un professeur, savez-vous. А зашто путује?

Кнез им објасни, да је Тимотијеву јављено — чему се он одавно надао — да ће га послати у иностранство ради изучавања античких старина.

— Да за мене је то велики губитак, — настави кнез.

— А зашто је отпутовао и не опростивши се? безбрижно упита грофица Ирина, за тренутак прекинув своја ћаскања с Ардовом а обрнувши се кнезу.

— О, не!.. Само за данас молио ме је да га извиним код вас, јер има врло много ствари да уреди у библиотеци. Он ће пробавити овде још два—три дана, ја сам га за то нарочито молио, он ми је веома потребан да оконча неке ствари. Да, то је велика штета, велика штета, рече кнез замишљено.

На Веденском легало се рано. И те ноћи у свима салама и већини соба беше светлост погашена; само кроз завесе и палутре могла се приметити светлост у понеким собама, које су служиле за спавање.

У соби, у којој је спавала грофица још је горела лампа. Раскомоћена, она је седела пред огледалом и о нечему мислила... мислила... О, никад дотле у животу своме није она тако много мислила!..

Кнез је и вечерас, кад су се гости разишли, говорио грофици о својој љубави и о његовој жудној жељи да је што пре назове својом женом. „Све је ваше, говораше он непрестано, све је ваше, реците само једну реч, mon adorée!“

Он је то говорио веома нежно, заносно, гласом који дрхташе, што све чињаше смешну слику с погледом на његове године. Али она зна, да то

све тако мора бити, да ће она бити његова жена да све то што је окружава: сва раскош, све богатство, најзад мора припасти њој. Тако мора да буде, она не може живети без тога, то је струјало и у његовој крви, али она је опет одложила тренутак. Она рече: „почекајте!“

— Но докле, докле да чекам? једва изусти он боно. — Ако нисте вољни — реците једном, уништите мене — старца.

Она задрхта код тих речи.

— Зар ја да нећу?! одговори она, покуша вајући да се насмеје. — О!.. Ја ћу вам казати, ја ћу вам скоро казати дан... претришите се до сутра...

Зашто она изговори те речи? Није ли све једно казати то данас или сутра? Од куд тај шанс у одступању? Шта она очекује од те вечери; чему се нада? Зар није све у њеној власти?

Она је пред њим, он је може узети а у замену за то, дати јој све што чини срећу живота: раскош, богатство, власт над људима, а и презирање свих тих људи.. Све те слике, земље, шуме и људе, који ће јој ропски служити... све... све. Свим тим владати, то све имати — а за све то тако мало дати!

Она баца поглед у огледало и спази своје дивно лице, које окружаваше свилена коса, и плећа, која бежу у пола покривена и њој се учини одвратна и гнусна сва та њена лепота и она нервозно скочи са столице. О, кад би само то требало дати! Али тамо, негде далеко, у дубини тога лепота тела налази се и душа. И њој је било жао дати ту душу, за коју је тек скоро сазнала.

Први пут, кад јој је тај секретар кнежев, тај Тимотијев говорио о љубави узбуђено, заносно, она је тада осећала у грудима својим неко пријатно таласање. То је личило на неко радосно узбуђење, — радост што је сазнала да он, тај човек који је воли и који је уверава о својој љубави, није као други људи. Њој дође тада тако тешко, да је хтела да плаче, да моли, и да буде још лепша. Она се тада, истина, није подала тим детињим прохтевима. Његове речи изговорене су заносом, узбуђењем, не могаху поколебати њене расутке. Она је врло добро знала, да имање Веденско доноси годишњег прихода сто хиљада динара и да све, што тај приход може дати — има припасти њој а све то не могаше се ни сравнити са голом фразом „ја вас љубим“, па ма исту и сам светитељ изговорио.

Она је одмах, у својим мислима, упутила Тимотијева на његово место, и забранила му, да јој и даље говори о љубави.

Но ипак поред тога њој није ништа сметало а и она је била желела да је и даље воли, она се није устручавала упунити се у ту опасну игру и слушати његове речи, само ако се исте не би тицале љубави. А он јој је говорио о многом, о многом, о чему она раније није имала ни појма. Он је открио пред њом овај свет, тако леп,

тако примамљив. Она је хтела да то све представи као бесмислицу, стварајући себи живот и уживања у његовим чарима: у новцу и комфорту, а непрестано је о томе мислила и размишљала, а у својим грудима осећала је неко таласање, к је је све већма расло и... сазревало. И сад, седећи пред огледалом, она је осећала нешто њој дотле неизнато, грозничаво, што јој мучи свест. Глас Јакова Александровића непрестано је звучао у њеним ушима: „ја вас љубим, драга!“ Па и тај старац говорио јој је те исте речи: „ја вас љубим, mon adorée!“ Али од куд звук тих речи тако различан? И од куд само тај глас, то лице, то веома лепо лице са озбиљним погледом, непрестано пред њеним очима? Треба се склонити од тога погледа. То је — кошмар.. у соби је тако загушљиво, треба отворити прозоре.

Ирина Димитријевна угаси лампу, диже за весе и отвори прозор. Месец јасно светљаше; дугачка црна сенка од дворца падаше у дворинте, али тамо далеко, између дрва, видела се бела звонара; све се у сребру преливаше. Мртва тишина царствовала је свуда; но и у тој тишини Ирини Димитријевној непрестано звучаху у ушима речи: „ја вас љубим, и ви мене љубите!“

Не, то је нечувена дрскост, како се усуђује тај Тимотијев да јој говори о љубави!.. Љубав!.. Његова љубав — то је сиротиња. стан под кровом на петом спрату, одвратни мирис кухиње мрачан стан, возити се на простим колима.. О!.. И они називаху то љубав — ти Тимотијеви! Љубав мора бити друкчија — ја сам му о томе већ неколико пута и говорила. Можемо волети и какву скитницу тренутно но само тамо под плавим небом жарке Италије, под зидинама каквог мраморног дворца, и када је та скитница потонак какве старе талијанске фамилије, а поред тога носи још и какво поетско име, а не име — Тимотијева! Сви примећују како је прозаично то име. Шта би ми рекли, кад бих ја своју грофовску титулу и име Орбек заменила са Тимотијева. Madame Тимотијева! и она се с презрењем осмехну.

„Љубав је над свим тим“, звучаху његове речи. Не, не и опет не! Љубави и нема на свету, то је један тренутни прохтев, који можемо и требамо створити, да би задобили то, ради чега и треба живети у свету: богатства, части, поштовања. Ето Ардов се већ осмелио те се сада према мени понаша друкчије, слободније а не као пређе док сам била жена једног великог државника; он се сад према мени понаша као према неком подсевојчету. Но како ће се променити ти односи кад сутра сазна, да сам ја невеста кнежева. То је интересно посматрати. О, како презирем те људе, који само цене злато, како их презирем!.. И она се у часу сети погледа Тимотијевог, тамо у парку, онога погледа пуног презирања који баца на њу, када му она рече, да јој донесе огртач. Он се надао нечем другом?... Боже, како је он тада гледаше, очекујући њену реч; колико нада и љубави беше у томе погледу!.. Но она се уздржа, и не

изустити то, што је тако силно парало срце њено, она се за времена сетила свега што би могла изгубити, ако би само једну реч изустила; она је савладала глас свога срца.

„Донесите ми огртач.“ Он ће се целог свог живота сећати тих речи и понављаће их с презрењем и гушањем. Али кад би и тако било!... Па ма то било и са презирањем! Али не, он ће то заборавити с тога, што он неће разумети жену која воли само раскош и богатство. Он то неће разумети. Он је мене замишљао, да и поред тога што су ме околности живота учиниле оваквом да је ипак моја душа узвишена. Да, он је замишљао, да је та душа способна на све, на сваку жртву. Зашто је он ту душу толико уздизао! Зашто је испео на ту висину, ваљда с тога, да би пад био страшнији грознији.

И пред њеним очима опет се указа онај његов поглед, поглед пун презирања и она рукама сакри своје лице и јака дрхтавица тресла је њено тело.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

РАЗОРУЖАЊЕ

(НАСТАВАК)

V

Дажна представа о садашњој Европи. — Револуције, анархизам, буне.

Неки од савремених публициста представљају стање Европе овако: одоздо — огорчена, готова на бунт маса; одозго — огромна преса у виду војске од 4,000.000 (општа цифра војника у Европи). Дигните ту пресу и почиње смак света.

Нема ничега апсурднијег од таквих погледа, и у већини случајева они се не износе искрено. Народ је конзервативан; то је позната ствар и што боље живи што више има права, што му је савршенија и сигурнија организација, — у толико је конзервативнији. Буни се гомила, маса, стадо „олош“, као што су се изражавали у старо доба, а не народ, не грађани *populace*, а не *people*. Можемо бити уверени да је Европа већ преживела век револуција, што сведочи и сам развитак анархизма и тероризма у последњим годинама: не наглазећи одзива у маси народа, озлојеђени људи предузимају појединачно завере, експлозије, убиства итд. „за свој рачун и на своју одговорност.“ Друкче не може ни да буде: револуција изазивајући застој у трговини, индустрији, одјекује кроз целу масу народа; није ни чудо што се он решава на то само у безизлазном положају, а при ноле снасном стању, при најсумњивијем благостању, при најмањој могућности да дође до реформа и побољшавања мирним и законитим путем, — народ

се неће побунити. Баш такву могућност и дају њему савети, као што су поменута удружења француских сопственика земаља, *trade — unions*, асоцијације и синдикати разноврсни. Некада су речи: „раднички савез“, „синдикат“, „удружење“ изазивали ужас код благонамерних људи, као „жупел“ и „звечећи метал“ у трговкињи Островског. Али практика и живот одавно су уништили тај страх. Раднички савези, синдикати, асоцијације представљају најнеблагодарније земљиште за револуциону пропаганду; па и што ће им револуција, кад они могу да дођу до реформама законодавним путем? Најбоље средство против револуције је — народно благостање и грађанска дисциплина. Народ организован у трајан и јак савез „неће да бунтује“ и код најбоље организованог европског народа — енглеског — најмање има земљишта за побуне, а у Француској некада класичној земљи револуција, све више и више губе побуне кредит у колико се радници и земљорадници више сакупљају у синдикате. Зближавање интелигенције са народом и грађанско васпитање народа — најсигурнија су залога за мирно развијање. Додајмо овоме, да се у случају елементарне револуције која обузима целу земљу, као што је то било у Француској 1789. године — сама војска расплине, дезорганизује; а тиме се потврђује горње изражено мишљење, да је војска потчињена грађанском реду (а не обратно), да се на њој рефлектује растројство друштвених односа.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

КЊИЖЕВНОСТ

УСТАВ

Црквене и школске самоуправе српско-православног народа у Босни и Херцеговини. Састављен Д-ром Емилем Гаевилом. Приказан Димитријем Руварцом, протом земуиским, у Земују 1899.

Чим отворите прве листове ове жалосне књиге, човек је начисто с ким има посла, ма да писац њен нарочито наглашава да није потплаћен, мислећи ваљда, да ми ништа не знамо за његово „руковање“ са сарајевским владиком Мандићем и још неким агентима из Калајеве канцеларије.

Има књига са добрим и рђавим смером; ова је управо сведочанство о једној моралној ругоби, о једној друштвеној накази, која под својим именом измећари непријатељу Српства и православа. А немогућно је продати перо своје, а у исти мах не продати и савест своју. С пером својим заједно прелази и цео човек у туђе руке. Бар ми не оскудевамо примерима на том пољу. Књига горња наслова је у исто време доказ, који прилично јасно показује како је вешто, смисљено и систематски организована она дружина у суседној монархији која је

ставила себи у задатак искорењавање, уништење Српства. И нико не показује толико неваљалства, толико перфидије, као ова књига, које се писац труди да докаже да је $2 \times 2 = 98$. — То више није брошира, није памфлет; она уопште не улази ни у какву врсту књижевности, чак ни ону, којој је био творац римски кројач Пасквино. Ми с правом можемо да стрепимо за друштвени морал, кад се један прота може да узме и да послужи као тип, као образац неваљалства. Овим својим „књижевним“ послом писац допуњује свој приватан рад и живот — ми га сад видимо у потпуности.

Фина, веома фина хартија ни најмање не чини лепшима све оне погрде и перфидије у књизи, него тим лакше открива извор свој одакле је поникла и плаћена. Самим написом Калај је успео да изигра и сроза једнога православног проту на срамну улогу коју имају оне жалосне индивидуе што стоје на дну степеница друштвенога и приватнога морала.

Нечувена злочинства и насиља Калајевих власти у Босни и Херцеговини према српском народу изазвали су јаван, општенародни покрет; постоје безбројне жалбе, протести, меморандуми упућени царскоме престолу у Беч; депутација првака срп. народа у Босни и Херцеговини очајно се бори противу зулума власти Калајеве управе и за добро цркве, школе и народа, жртвујући и рад и време и имање и живот и све светој ствари народној, а овај нарањени прота са деструктивним способностима ништа од свега тога не види, јер има налог да се свему том подсмехне, да све изобличи и дискредитира.

То тако и бива у свету: чим се Исус јави, одмах се и Јуда за њ пађе.

Горња књига има двојаку улогу: да изложи руглу српски народно-црквени покрет у Босни и Херцеговини и да, с друге стране, оправда рад Калајев и његових власти у окупираним земљама.

Далеко смо и од помисли да пишемо критику на ову књигу; она је сама себе најгрђе осудила. Ми овим само хоћемо да регистрирамо једно беспримерно неваљалство, које је тим страшније и ужасније, што се овде толико изгубио образ да се писац отворено приказује. То је Димитрије Руварац, прота земунски, који нас уверава да није потлаћен, што је двојном и сто пута горе по њега; јер да му је дато Немањино благо, не би грђе измењарио Калају, него што му, по сопственом признању, бесплатно пљује на српске светиње. За овако поступање нигде у српском језику нити у Вукову речнику имена нема.

Главне мисли Руварчеве брошире су ове: Пројект срп.-пар.-црквеног устава не ваља, нити су људи они који за њ војују; Калајева управа у Босни и Херцеговини је добра, и народ не страда, не пати, јер ћути, а то је, вели, доказ, да је потпуно задовољан; депутација је просто сама себе ставила у тај положај, а није народ уз њу; те „газде“ и „ћите“ раде за свој ћет а не што је свему народу дозлогрдило.

Зар обесни полицајци руше и разоравају домове православних Срба у окупираним земљама; зар жандари

тесацима налаћу па цркве и насилно касе обијају, школе и седнице затварају, прогоне и бију невине и честите Србе — и широм простране Европе проносе се ти очајни узвици народа и штампа европска, која није поткупљена, износи беспримерна насиља босанских власти на српски народ и цео се образовани свет гнуша стидних недела Калајеве полиције и политике у окупираним земљама, а овај нарањени поц налази да је у земљи добро и да је ред, да народ ћути и да није са „газдама“. да су захтеви депутације и народа проста лудост и прави се луд тражећи некакав народни или свештенички сабор, као да не зна да Калај за далеко, далеко мање ствари баца људе у кврге, у ланце, у апсу и томруке... Народ ћути. Ћути, попе, али cum tacent, clamant. То је ћутање јагњета коме је вук зубима гушу стегао. То јагње под вучјим зубима ћути, јер не може глас да мине мимо зубе курјачке....

Не, не, бранити оно што цео свет осуђује, значи изгубити моралну подлогу живота; ту је савест отупела са свим и ми падамо у очајање да међу Србима има таквих моралних наказа.

Ми остављамо књигу с гнушањем. После овога ми видимо кога је Калај упрегао у своје таљиге и каквим корбачем шиба.

На Руварчеву књигу ми се осврћемо као на пример друштвене покварености, као симтом ове покварене епохе; о њој нема шта да се говори. Ми указујемо само претом на једну лешину што се распада; а за саму ствар, за сам народно-црквени покрет и његове вође част је што за непријатеље имају овако ниске и крајње неморалне људе...

Господине Калају, овај нечастиви је свршио своје, он је своју улогу одиграо — пустите га кући да иде. Или најмите га да у друштву с братом пронесе свој критички фењер мало и кроз мађарску и хрватску историју; зар ће се на тај начин најбоље одужити српском народу и покајати раније ешеклауке своје.

И. Томић.

МАТЕРИНО СРЦЕ

— ПОКУПЉЕНИ БИСЕР —

Шта имају деца да захвале својој матери, сазнаје дете тек кад само мајком постаје — човек дакле никад или тек наслућује нејасно. Пожртвовање материно је неограничено. Сам живот, иначе највећи иметак човечји, не држи она вредним ни као једну иглу, ако се само тиче добра њеног детета. Прича о птици Пеликану, што своја прса раздере, да би нахранила своје гладне птичиће, чини се да је за матер пронађена.

Садржај: „Љубав“ (весма). — „Свекрва“ (наставак). — „У априлу“ (весма). — „Последњи часови Пушкинови“. — „Борба“ (наставак). — „Разоружање“ (наставак). — „Књижевност“. — „Материно срце“.

Власник и заступ. уред.: Ст. М. Веселиновић. — Царна Радикална Штампарија —